

بررسی نقوش هندسی ظروف سفالین گودین تپه دوره‌های IV, V, VI

دکتر امیر هاشم پور مافی

گروه باستان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس

Hashempoormafi.amir@yahoo.com

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۳/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۵/۲۵)

چکیده

از جمله شواهد موجود برای بررسی فرایند تکنولوژیک در دوران‌های پیش از تاریخ سفال است که به فراوانی از سامانه‌های باستانی کشف می‌شود. سفال یکی از قدیمی‌ترین و جزء یکی از اولین دست ساخته‌های بشر می‌باشد که جایگاهی بس ویژه در مطالعات باستان‌شناختی به خود اختصاص داده است. بیشتر مطالعات انجام شده براساس توصیف ظاهری و الگوهای هنری و موتیف‌های موجود و نقش شده بر روی آن انجام می‌شده است. در این پژوهش هدف باز شناساندن نقوش هندسی، فرم، رنگ و تکنیک ساخت سفال‌های گودین تپه می‌باشد. دلیل انتخاب این موضوع دستیابی به نتایج آماری از حجم اطلاعاتی بود که از تعداد زیادی ظروف سفالین ساده و منقوش و دغدار کشف شده است.

در این راستا تعداد ۲۲ قطعه سفال با نقوش هندسی از بین سفال‌های موجود یافت شده از این محوطه که مربوط به دوره پیش از تاریخ است انتخاب گردید. از اینرو مطالعه آثار متعلق به دوره‌های VI، V، IV گودین تپه که از گزارش‌های کاوش‌های مختلف گردآوری و در نهایت به بررسی نقوش هندسی سفال‌ها پرداخته شد.

واژگان کلیدی: سفال، نقوش هندسی، الگوهای هنری، تکنیک ساخت، گودین تپه

مقدمه

سفال یکی از خلاقیت‌های ماندگار بشر از دوران ما قبل تاریخ است که از محوطه‌های باستانی به وفور بدست می‌آید و پایه و اساس بسیاری از مباحث علمی را تشکیل می‌دهد. سفال و خصوصیات ظروف سفالین از ابتدا در هر عصر و دوره‌ای با توجه به نیازهای زمانی و مکانی تغییر شکل داده است. همانگونه که نقوش روی آن نیز در هر عصر و دوره‌ای متفاوت می‌باشد و این نقوش از اشکال ساده و ابتدایی هندسی آغاز شده است و در دوره‌های بعدی طبیعت و انسان نیز در کنار اشکال هندسی نقش گرفته‌اند و موارد استفاده آن ثبت و بیان پیام‌ها، خواسته‌ها، نیازها و دادن اطلاعات و در حقیقت انتقال اندیشه و آداب و رسوم بوده است. تشابهات و تضادهای موجود در سفال‌های ادوار مختلف و محوطه‌های باستانی گوناگون به خوبی ارتباطات معنوی و فیزیکی انسان‌های پیش از تاریخ را نشان می‌دهد، به همین دلیل بررسی سفال یک محوطه باستانی، نقش بسیار مهمی در درک صحیح و علمی جایگاه فرهنگ و تمدن آن محوطه در هر دوره خاص را دارد. گودین تپه نیز یکی از این محوطه‌های با ارزش باستانی می‌باشد که آثار یافت شده در آن نشانگر فرهنگ و تمدن غنی مردمان کهن آن محوطه از ادوار گذشته می‌باشد.

موقعیت جغرافیایی گودین تپه

شهرستان کنگاور به وسعت ۸۸۴۰۰۰ متر مربع در موقعیت جغرافیایی ۱۶ و ۳۴ درجه تا ۳۹ و ۳۴ درجه عرض شمالی و ۴۳ و ۴۷ درجه تا ۵۰ و ۴۸

درجه طول شرقی واقع گردیده است. این شهرستان در مجموع ۳/۵٪ از کل استان کرمانشاه را تشکیل می‌دهد. این شهرستان از شمال به اسدآباد همدان، از جنوب به نهاوند، از مغرب به صحنه و هرسین و از مشرق به تویسرگان محدود می‌شود. ارتفاع متوسط این شهرستان از سطح دریا ۱۵۰۰ متر می‌باشد (گودرزی نژاد، ۱۳۵۲: ۱). گودین [گگ] (اخ) دهی است از دهستان کنگاور، بخش کنگاور، شهرستان کرمانشاه، واقع در ۱۰۰۰۰ گزی خاور کنگاور و ۱۵۰۰ گزی جنوب شوسه تویسرگان. سردسیر و معتدل است، آب آن از دو رشته قنات و رودخانه خرم رود تأمین می‌شود، محصول آن غلات آبی و دیمی، حبوبات، چغندرقد و صیفی، شغل اهالی روستا زراعت و صنایع دستی آنان کرباس بافی است، بنای امامزاده باقران در آنجا واقع شده است (دهخدا، ۱۳۴۱، ص ۵۱۱).

گودین تپه در ساحل جنوبی شاخه شمال شرقی رودخانه گاماس آب در دره کنگاور در حدود یک کیلومتری شمال روستای گودین واقع شده است (نقشه شماره ۱)، ارتفاع تپه گودین از سطح زمین‌های اطراف حدود ۳۰ متر و از سطح دریا حدود ۱۴۰۰ متر می‌باشد، گودین در دوران تاریخی دارای سه بخش ربض، شهرستان و ارک بوده است. در بالای تپه ارک قرار داشت. مساحت کل تپه گودین بین ۱۴ الی ۱۵ هکتار برآورد شده است (تصویر شماره ۱) سطح خاک بکر در عمق بین ۲ تا ۳ متری از زیر سطح زمین‌های اطراف مشخص شد. جبهه شمالی تپه بوسیله رودخانه شسته شده است، بطوری که شیب این بخش تپه تقریباً عمودی است

گودین VII (۳۵۰۰ تا ۳۷۰۰) قبل از میلاد، گودین IX (۳۷۰۰ تا ۳۸۵۰) قبل از میلاد، گودین X (۳۸۵۰ تا ۴۱۰۰) قبل از میلاد، دوره گودین XI (۴۱۰۰ تا ۴۶۰۰) قبل از میلاد و دوره گودین XII (۴۶۰۰ تا ۵۰۰۰) قبل از میلاد تاریخگذاری شده‌اند. (Young, 1973: 83) (باقرزاده، ۱۳۵۳: ۸۳). در طبقات مختلف گودین در حفاری‌های انجام شده، آثار و بقایای زیادی علاوه بر سفال یافت شده است از جمله می‌توان به سنجاق سر برنزی که در گودین II سوزن برنزی در گودین V و سرتیرها و درفش یا سوزن برنزی در گودین VI که یافته شده‌اند، اشاره نمود (Young, 1969: 35). در اواخر دوره گودین V و اوایل گودین IV، یک یافته معماری یعنی قلعه‌ای با دیوار بیضوی کاوش شد. این دژ در بالاترین نقطه محور مجموعه ساختمانی با دیواری بیضی محصور شده است. این مجموعه را چندین ساختمان و اتاق تشکیل می‌داد که در اطراف یک حیاط بزرگ قرار گرفته بودند، اما از آنجایی که از استحکام و مقاومت چندانی برخوردار نیست به احتمال قوی برای مقاصد دفاعی ساخته نشده بود. آثار بدست آمده از درون قلعه نشان می‌دهد که مجموعه هم کاربرد اداری داشت و هم از آن به احتمال برای امور مربوط به سیاست یا اقتصاد محل یا هر دو استفاده می‌کردند. در اتاق شماره شش ساختمان مسکونی و اتاق‌های دیگر، محلی برای بایگانی الواح بوده است و اتاق دوازده یا انبار جهت نگهداری آذوقه و یا کالای تجاری به کار می‌رفت (Weiss and Young, 1975: 2-18).

(ملک شه میرزادی، ۱۳۸۲، ص ۲۷۶). تپه گودین در سال ۱۹۶۱ میلادی، طی برنامه بررسی قسمت‌های شرقی لرستان شناسایی شد. برای نخستین بار در سال ۱۹۶۵ میلادی برای اطلاع از کیفیت تاریخی آثار دو گمانه آزمایشی پله‌ای A و B در جبهه شمالی آن حفاری شدند (نقشه شماره ۲).

گمانه A به عرض ۵ متر از بلندترین نقطه رأس تپه شروع شد و تا عمق ۱۴ متر ادامه داشت. سپس حفاری گمانه B، که در شرق گمانه قبلی واقع شده بود و عرض آن در قسمت‌های مختلف متفاوت بود، تا سطح خاک بکر ادامه داده شد (Young, 1969: 3). در حفاری انجام شده در گودین تپه هفت دوره فرهنگی شناسایی شدند که از بالا به پایین با اعداد رومی شماره‌گذاری شدند، گودین III, IV, V, VI, I و II می‌باشند (Young, 1968: 156).

در گمانه‌های دیگری که حفاری شدند و در بررسی‌های این هیأت در حدود ۱۷۰ اثر باستانی شناسایی شده‌اند و سپس کرونولوژی این منطقه از سوی پرفسور یانگ و همکارانش از موزه پادشاهی اونتاریو ارائه گردید، لیکن تا کنون تغییراتی در آن به عمل آمده است (محمدی‌فر، ۱۳۸۲، ص ۳۴).

در گزارش‌های پرفسور یانگ از حفاری گودین تپه در سال ۱۹۷۳، بیان گردیده که گودین تپه شامل یازده دوره فرهنگی می‌باشد و این کرونولوژی طبقه‌بندی و ارائه گردید. (Young, 1976: 23-27). در دوره‌های فرهنگی گودین از چهار تا یازده به این ترتیب می‌باشد: گودین IV (۲۷۰۰-۳۰۰۰) قبل از میلاد، دوره گودین V (۳۰۰۰ تا ۳۲۰۰) قبل از میلاد، گودین VI (۳۲۰۰ تا ۳۵۰۰) قبل از میلاد، دوره

مطرح شده می‌باشد، موارد به ترتیب زیر ذکر شده است:

۱- **شماره ردیف:** که در ستون اول آمده و این ستون نشانگر تعداد نقوش است که مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته است.

۲- **نوع نقش:** شامل نقش هندسی که عبارتند از خطوط افقی، عمودی، جناقی، موج، دوزنقه، مثلث و زیگزاگ که این نقوش نیز شامل زیر مجموعه‌ای از نقوش دیگر که عبارتند از مشبک، متوازی‌الاضلاع، دایره‌های توپر و ... می‌باشند، تشکیل شده‌اند.

۳- **قدمت:** شامل سه دوره از قدیم به جدید عبارتند از: گودین VI (۳۲۰۰-۳۵۰۰ ق م) گودین V (۳۰۰۰-۳۲۰۰ ق م) و گودین IV (۲۷۰۰-۳۰۰۰ ق م) می‌باشد.

۴- **ترانسه:** ترانسه‌های مورد مطالعه در این تحقیق شامل ترانسه A, B و F می‌باشد.

۵- **لایه:** از لایه‌های ۱ تا ۳۸ گودین می‌باشد.

۶- **نوع فرم ظرف:** چهار فرم ظرف شامل؛ کاسه، سیو، خمره و فنجان مطرح شده است.

۷- **پخت:** پخت این سفال‌ها در برخی ظروف مطالعه شده کافی و در برخی ناکافی و ناقص بوده است.

۸- **شاموت:** کاه و ذرات شن، ذرات کوارتز سفید به کار رفته است.

۹- **رنگ پوشش ظرف:** شامل نخودی، لعاب گلی تیره و سیاه خاکستری می‌باشد.

سفال‌های یافته شده در گودین تپه به سفال‌های خشن، نیمه خشن، معمولی و ظریف تقسیم می‌شوند که هر کدام از آنها دارای زیر گروه‌هایی شامل سفال نخودی روشن، سفال لعاب قرمز، سفال لعاب گلی رقیق سفید و سفال‌های نقاشی شده می‌باشند که اکثر آنها دست ساز و دارای شاموت کاه درشت و ریز و شن ریزه و کوارتز سفید می‌باشند (Young, 1969: 9-3). از گودین XI یک محل شناسایی شده که توسط لوین کاوش گردیده است، دوره گودین X را دوره دالما می‌نامند، دوره گودین IX به نام دوره سه گابی نامگذاری شده است. از دوره گودین VIII یا دوره طاهرآباد به عنوان یک پدیده زودگذر نام برده شده است، دوره گودین V فقط در تپه گودین به طور واضح و مشخص دیده می‌شود که در این دوره گودین به عنوان یک مجتمع تجاری یاد می‌شود (رهبر، ۱۳۵۴) (محمدی‌فر، ۱۳۸۴: ۴۳-۴۲).

توصیف و بررسی نقوش هندسی ظروف سفالین گودین تپه (۲۷۰۰-۳۵۰۰ ق م)

در گودین تپه در محدوده زمانی ۲۷۰۰-۳۵۰۰ قبل از میلاد که شامل دوره‌های گودین V, VI و IV می‌باشد، تعداد فراوانی سفال منقوش و ساده بدست آمده است، که در این پژوهش تعداد ۲۲ ظرف سفالی در ۷ گروه نقش هندسی و در ۴ فرم متفاوت مورد مطالعه و پژوهش قرار گرفته‌اند. برای سهولت و دقت در مطالعه این نقوش مکشوفه از حفاری‌های علمی محوطه فوق از سیستم جدولی شماره ۱، استفاده شده که در این جدول که مبنای آن نوع نقش بر روی ظروف سفالین این محوطه در محدوده زمانی

۲- نتیجه‌گیری: از این نقش که ترکیب دو نقش افقی و موج می‌باشد یک نمونه از بین ۲۲ نمونه مورد بررسی و مطالعه در این تحقیق بدست آمده است و بر روی کاسه‌ای واقع شده است.

۲- خطوط افقی و نقوش موج عمودی کوتاه

و زیگزاگ‌های افقی (طرح شماره ۲)

۱- اثر شماره ۲: این اثر در گودین VI و در لایه ۳۷ دیده شده است، رنگ پوشش ظرف نخودی و رنگ نقش آن کرم قهوه‌ای می‌باشد، نقش در خارج ظرف واقع شده، دور تا دور لبه و بدنه خارجی ظرف را در بر گرفته است. شاموت آن کاه و ذرات شن می‌باشد، این ظرف که کاسه‌ای نیمه کروی دهانه گشاد است؛ به طور کامل پخته شده و دست‌ساز می‌باشد، دیواره این کاسه نازک ساخته شده و جزء ظروف ظریف (خوب) می‌باشد، نقوش به کار رفته شامل خطوط افقی و موج کوتاه عمودی و زیگزاگ می‌باشند (Young, 1969: 5-66).

۲- نتیجه‌گیری: از این نقش که ترکیب سه نقش افقی، موج و زیگزاگ می‌باشد یک نمونه دیده شده که با ظرافت خاصی انجام شده است و بر روی کاسه‌ای با دهانه گشاد قرار گرفته است.

۳- خطوط افقی و نقوش موج افقی و

زیگزاگ‌های افقی (طرح شماره ۳)

۱- اثر شماره ۳: این اثر در ترانشه B از گودین VI در لایه ۳۳ پیدا شده است و جزء

۱۰- نوع ظرف: ظریف (خوب)، معمولی و خشن می‌باشند.

۱۱- رنگ نقوش: شامل طیفی از رنگ‌ها از جمله کرم، کرم قهوه‌ای، سفید قهوه‌ای، قهوه‌ای مایل به زرد، صورتی، قهوه‌ای، کرم تیره و خاکستری بوده است.

۱۲- تکنیک ساخت: دست‌ساز و چرخساز می‌باشد.

۱۳- محل نقش: داخل ظروف و یا خارج ظروف قرار گرفته‌اند.

۱۴- شماره طرح: هر طرح در روی هر ظرف با شماره طرح مشخص شده است.

۱۵- منابع: مشخصات حفار، صفحه و تصاویر شماره طرح، مطرح گردیده است.

۱- خطوط افقی

۱- خطوط افقی و نقوش موج کوتاه عمودی

(طرح شماره ۱)

۱- اثر شماره ۱: این نقوش در گودین تپه VI و لایه ۲۵ در ترانشه B دیده شده است، رنگ پوشش ظرف نخودی و رنگ نقش آن سیاه است، نقش در خارج ظرف قرار گرفته است، شاموت آن کاه و ذرات ریز شن می‌باشد، این نقوش دور تا دور لبه و بدنه خارجی ظرف را احاطه کرده است، ظرف مورد مطالعه کاسه می‌باشد که دارای دیواره‌ای با ضخامت نازک است، پخت آن کافی و دست‌ساز می‌باشد (Young, 1969: 5-66).

۵- خطوط افقی و باند مشبک افقی (طرح

شماره ۵)

۱- اثر شماره ۵: در لایه ۳۴ ترانسه B گودین VI دیده شده و دارای خط افقی و یک باند مشبک در لبه خارجی ظرف می باشد، رنگ نقوش کرم - سیاه می باشد و رنگ بدنه نخودی است، این ظرف که کاسه ای نیمه کروی با دهانه معمولی و پخت کافی، رنگ زمینه نخودی و دست ساز است، نقش های به کار رفته در آن دور تا دور ظرف را احاطه نموده اند (Ibid, 6-66).

۲- نتیجه گیری: این نقوش به رنگ کرم و سیاه روی بدنه نخودی کار شده که یک نمونه در بین این ۲۲ اثر می باشد و با مطالعه طرح شماره ۵ می توان که این نقوش بر لبه کاسه ای با دهانه معمولی نقش شده است.

۶- خطوط افقی و نقوش مواج افقی با

دایره های توپر و نقش مشبک (طرح شماره ۶)

۱- اثر شماره ۶: این اثر که از خطوط افقی موازی و یک نقش مواجی که داخل آن با دایره های توپر کوچک و یک قسمت با نقش مشبک کار شده است، رنگ نقوش کرم قهوه ای می باشد که بر روی بدنه به رنگ نخودی کار شده است و جنس ظرف خوب و ظریف است و این نقش از ترانسه B لایه ۲۹/۳۲ گودین VI پیدا شده است و دایره های داخل نقوش مواج، توپر می باشند که دور تا دور لبه ظرف نقش شده اند و ما بقی نقوش به کار رفته در بدنه خارجی ظرف

ظروف ظریف و خوب می باشد، رنگ نقش آن سفید قهوه ای و رنگ بدنه ظرف نخودی می باشد. نقش در خارج ظرف واقع شده است و شاموت آن گاه ذرات ریز شن می باشد، این نقش به طور دقیق در لبه و بدنه خارجی ظرف دور تا دور کاسه قرار گرفته است (young, 1969: 6-66).

۲- نتیجه گیری: از بررسی طرح شماره ۳ می توان به این نتیجه رسید که این نقش بر لبه خارجی کاسه ای به رنگ نخودی واقع شده است.

۴- خطوط افقی و باندهای مشبک موازی

افقی (طرح شماره ۴)

۱- اثر شماره ۴: در ترانسه B لایه ۳۴ از گودین VI پیدا شده است، رنگ نقش ها، قهوه ای مایل به زرد، صورتی و قهوه ای می باشد و در بدنه خارجی و لبه ظرف قرار گرفته و بسیار مرتب طراحی شده است، این نقوش در دور تا دور این کاسه به کار رفته است، کاسه ای که این نقوش بر آن واقع شده اند، نیمه کروی دهانه معمولی می باشد که دارای پخت کافی و دست ساز است، رنگ زمینه که نقوش بر آن نقش بسته اند نخودی می باشد، این کاسه جزء ظروف ظریف است (young, 1969: 4-66).

۲- نتیجه گیری: از ترکیب این سه نقش در بین ۲۲ اثر، یکی یافت شده است و بسیار ماهرانه طراحی شده است و بر کاسه ای نقش شده است.

رنگ نخودی می‌باشد. که در نوع خود منحصر به فرد است زیرا مثلث‌های نقش شده بسیار دقیق مشبک شده‌اند.

۹- خطوط افقی و مثلث‌های ایستاده تو خالی (طرح شماره ۹)

۱- اثر شماره ۹: در ترانسه B، لایه ۲۶/۲۹، گودین VI بدست آمده که رنگ نقوش کرم قهوه‌ای می‌باشد که در بدنه خارجی و لبه ظرف واقع شده است که این ظرف از شاموت کاه و شن تشکیل شده است و کاسه‌ای نیمه کروی با دهانه معمولی می‌باشد که نقوش در دور تا دور ظرف کار شده است، این کاسه دارای زمینه‌ای به رنگ نخودی می‌باشد که نقوش بر آن طراحی شده‌اند (Ibid: 4-66).

۲- نتیجه‌گیری: در طرح شماره ۹ می‌توان دید که این نقوش بر روی کاسه‌ای نیمه کروی با رنگ بدنه نخودی واقع شده‌اند و فقط یک نمونه از این اثر در میان این ۲۲ اثر دیده شده است.

۱۰- خطوط افقی و نقوش جناقی افقی

رویهم و نقوش موج (طرح شماره ۱۰)

۱- اثر شماره ۱: این اثر در لایه ۲۶/۲۹ ترانسه B از گودین VI بدست آمده است و یک نمونه خوب می‌باشد که از ترکیب سه نقش جناقی، افقی، موج شکل گرفته است و رنگ نقوش کرم - سیاه می‌باشد، نقوش جناقی و خطوط افقی و موج بسیار زیبا و دقیق در دور تا دور این کاسه نقش بسته‌اند

نقش شده‌اند که آنها نیز به طور دقیق دور تا دور ظرف را احاطه کرده‌اند (Ibid, 5-66).

۲- نتیجه‌گیری: این نقش، ترکیب چند نقش بوده است که یک نمونه در ۲۲ اثر بررسی شده می‌باشد.

۷- خطوط افقی و باند مشبک افقی و

متوازی‌الاضلاع تو خالی (طرح شماره ۷)

۱- اثر شماره ۷: این اثر در ترانسه B، لایه ۳۳ از گودین VI پیدا شده است که رنگ این نقوش قهوه‌ای مایل به زرد و قهوه‌ای می‌باشد که در دور تا دور لبه این ظرف که سبویی است با پخت کافی و شاموت کاه و ذرات شن رنگ زمینه نخودی و ظریف (خوب) کار شده است (Ibid, 5-66).

۲- نتیجه‌گیری: این نقوش بر روی زمینه‌ای نخودی سبوی می‌باشد که در روی یک نمونه از ۲۲ نمونه مطالعه شده می‌باشد.

۸- خطوط افقی و مثلث‌های ایستاده مشبک

(طرح شماره ۸)

۱- اثر شماره ۸: این نمونه در لایه ۳۰/۳۲، ترانسه B، گودین VI دیده شده است و نقش‌های آن به رنگ قهوه‌ای مایل به زرد - صورتی و سیاه می‌باشد که بدنه خارجی و لبه آن قرار گرفته‌اند، این ظرف سبویی به رنگ نخودی، پخت کافی، شاموت کاه و ذرات شن و جزء ظروف ظریف و دست‌ساز است (Ibid).

۲- نتیجه‌گیری: در اثر شماره ۸ می‌توان به این نتیجه رسید که این نقوش بر روی سبویی به

ناکافی و زمینه سیاه - خاکستری در دور تا دور ظرف نقش گرفته است. از این نقش به تنهایی یک نمونه در این ۲۲ نمونه مورد مطالعه دیده شده است، این نقش در بدنه خارجی ظرف که کاسه‌ای کف تخت با دهانه گشاد می‌باشد، واقع شده است (Levine & Young, 1986: 40).

۲- نتیجه‌گیری: از بررسی اثر شماره ۱۲ می‌توان نتیجه گرفت که این نقوش بر روی ظرفی به شکل کاسه و به رنگ سیاه خاکستری می‌باشد.

۱۳- خطوط افقی موازی و زیگزاگ‌های افقی (طرح شماره ۱۳)

۱- اثر شماره ۱۳: از گودین IV در لایه ۶ از ترانسه B پیدا شده که به رنگ سیاه و ترکیب خطوط افق با زیگزاگ‌های افقی در بیرون بدنه خارجی و لبه ظرف که کاسه‌ای کف تخت با دهانه گشاد می‌باشد واقع شده است، ظرف نقش شده است، شاموت این کاسه ذرات شن و پخت آن ناکافی، جزء ظروف خشن با دیواره کلفت می‌باشد (Young, 1969: 9-72).

۲- نتیجه‌گیری: از مطالعه بر روی اثر شماره ۱۳ می‌توان نتیجه گرفت که این نقوش بر روی کاسه‌ای کف تخت با دهانه گشاد نقش شده‌اند که این ظرف به رنگ خاکستری متمایل به سیاه است، که به طور دقیق دور تا دور لبه خارجی و بدنه خارجی ظرف نقش بسته‌اند.

که کاسه با پخت کامل و زمینه نخودی می‌باشد، ضخامت دیواره آن نازک است (Ibid: 5-66).

۲- نتیجه‌گیری: با بررسی اثر شماره ۱۰ می‌توان نتیجه گرفت که یک فقط نمونه از ترکیب این سه نقش بر روی ۲۲ نمونه مطالعه شده، دیده شده است که بر روی ظرف ظریفی به فرم کاسه نیمه کروی واقع شده است.

۱۱- خطوط افقی مشبک (طرح شماره ۱۱)

۱- اثر شماره ۱۱: این اثر در ترانسه B، لایه ۶ در دوره گودین IV بدست آمده است. رنگ نقش سیاه می‌باشد که بر ظرف خستی قرار گرفته است، که این طرح بسیار ساده می‌باشد و روی زمینه سیاه خاکستری نقش بسته است، این کاسه دارای پختی ناکافی و دست‌ساز با دیواره کلفت می‌باشد (Ibid: 9-72).

۲- نتیجه‌گیری: با بررسی نقش اثر شماره ۱۱ می‌توان نتیجه گرفت این نقوش بر روی بدنه کاسه‌ای به رنگ خاکستری سیاه قرار گرفته است و به دلیل کلفت بودن دیواره ظرف، نقش به وضوح دیده نمی‌شود.

۱۲- خطوط افقی و نقوش زیگزاگ افقی داخل آن (طرح شماره ۱۲)

۱- اثر شماره ۱۲: از گودین IV و ترانسه B، لایه ۱۲ بدست آمده و شاموت این اثر شن می‌باشد و رنگ نقش خاکستری است که بر ظرفی خشن با شاموت ذرات شن، پخت

۱۴- خط افقی و زیگزاگ‌های پراکنده افقی

(طرح شماره ۱۴)

۱- اثر شماره ۱۴: این نمونه در گودین IV از ترانسه B و لایه ۶ پیدا شده است که بر روی ظرف

ساده و معمولی نقش شده است که شاموت آن شن و ذرات کوارتز سفید می‌باشد، رنگ نقش سیاه است که بدنه و لبه ظرفی سیاه خاکستری واقع شده است، این نقش که شامل خط افقی و زیگزاگ می‌باشد که زیگزاگ‌ها به طور منقطع و پراکنده در روی ظرف واقع شده‌اند، این ظرف که کاسه نیمه کروی با دهانه معمولی است دارای پخت ناکافی می‌باشد، جزء ظروف آشپزخانه‌ای محسوب می‌شود (طلایی ۱۳۷۴: ۸) (young, 1969: 10-72).

۲- نتیجه‌گیری: اثر شماره ۱۴ بر روی کاسه‌ای به رنگ سیاه خاکستری نقش شده است. که تعداد آن در میان ظروف پیدا شده زیاد می‌باشد، زیرا جزء ظروف آشپزخانه‌ای می‌باشد.

۱۵- خط افقی و زیگزاگ افقی و مثلث‌های

کوچک توپر (طرح شماره ۱۵)

۱- اثر شماره ۱۵: این اثر در گودین IV، ترانسه B و لایه ۶ بدست آمده که از ترکیب سه نقش افقی، زیگزاگ و مثلث‌های کوچک توپر می‌باشد که رنگ این نقوش سیاه است که بر روی فنجان با شاموت شن و ذرات کوارتز سفید دیده شده است، نقش زیگزاگ

در دور تا دور این فنجان به کار رفته اما مثلث‌های کوچک توپر فقط به تعداد بسیار کمی نقش شده‌اند، این نقوش بر روی زمینه‌ای سیاه خاکستری واقع شده‌اند، این ظرف جزء ظروف معمولی می‌باشد (Young, 1969: 10-72).

۲- نتیجه‌گیری: از این اثر فقط یک نمونه در بین این ۲۲ نمونه مورد مطالعه دیده شده است که نقش اثر شماره ۱۵ بر روی فنجان به رنگ خاکستری سیاه واقع شده است، این نقش بر روی بیشتر ظروف آشپزخانه نقش شده بوده است.

۲- خطوط عمودی

۱۶- خطوط عمودی موازی و مثلث معکوس

توخالی و مستطیل‌های توخالی افقی (طرح

شماره ۱۶)

۱- اثر شماره ۱۶: در گودین VI و از ترانسه B، لایه ۲۲ بدست آمده است و از چندین نقش به رنگ‌های کرم قهوه‌ای تشکیل شده است که بر روی ظرف ظریفی واقع شده است که دارای شاموت کاه و شن می‌باشد، رنگ زمینه این ظرف نخودی می‌باشد، این نمونه خمره‌ای دست‌ساز با پخت کافی و شاموت کاه و ذرات شن است که جزء ظروف ظریف (خوب) می‌باشد، نقوش در دور تا دور بدنه خارجی خمره طراحی شده‌اند (Ibid: 5-66).

۱۸- خطوط موج افقی (طرح شماره ۱۸)

۱- اثر شماره ۱۸: در گودین VI و ترانشه B، لایه ۳۰/۳۲ بدست آمده که رنگ این نقوش موج قهوه‌ای مایل به زرد و قهوه‌ای می‌باشد که در خارج و لبه ظرف نقش شده است، این نقش موج بسیار مرتب و به طور منسجم در دور تا دور لبه ظرف که کاسه‌ای نیمه کروی با دهانه معمولی و زمینه‌ای نخودی رنگ می‌باشد نقش شده است (Young, 1969: 5-66).

۲- نتیجه‌گیری: از اثر شماره ۱۸ می‌توان نتیجه گرفت که این نقش به تنهایی در بین ۲۲ اثر مورد مطالعه منحصر به فرد است که بر روی کاسه نیمه کروی به رنگ نخودی قرار گرفته است.

۵- دوزنقه

۱۹- دوزنقه‌های ایستاده و معکوس تو خالی

(طرح شماره ۱۹)

۱- اثر شماره ۱۹: در ترانشه A در گودین VI و لایه ۳۲/۳۳ بدست آمده است و شامل دو ردیف دوزنقه می‌باشد که به رنگ کرم قهوه‌ای در لبه کاسه‌ای واقع شده‌اند، این نقوش بسیار دقیق و مرتب دور تا دور ظرف در لبه و بدنه خارجی نقش شده‌اند، دیواره این کاسه نازک و ظریف می‌باشد (Ibid).

۲- نتیجه‌گیری: از اثر شماره ۱۹ نتیجه می‌گیریم که این اثر فقط یک نمونه در بین ۲۲ اثر

۲- نتیجه‌گیری: با مشاهده اثر شماره ۱۶ می‌توان نتیجه گرفت این نقوش بر روی خمره‌ای به رنگ نخودی واقع شده‌اند که دارای پخت کافی بوده است.

۳- خطوط جناقی

۱۷- خطوط جناقی افقی رویهم و باند

شطرنجی افقی (طرح شماره ۱۷)

۱- اثر شماره ۱۷: این نقوش که شامل خطوط جناقی باند شطرنجی می‌باشند در گودین VI و ترانشه A، لایه ۳۷/۳۸ بدست آمده است که رنگ نقوش کرم تیره و قهوه‌ای می‌باشد که بر روی ظرفی ظریف کار شده است. که بر روی کاسه نیمه کروی دهانه معمولی که از گودین VI و ترانشه A، لایه ۳۷/۳۸ بدست آمده که این نقوش به رنگ کرم تیره و قهوه‌ای بسیار دقیق و ماهرانه در لبه و بدنه خارجی این کاسه در دور تا دور آن نقش شده‌اند که در نوع خود منحصر به فرد می‌باشد. این نقوش در بدنه با پوشش نخودی واقع شده‌اند (Levine & Young, 1986: 40).

۲- نتیجه‌گیری: اثر شماره ۱۷ بر روی کاسه‌ای نیمه کروی نخودی رنگ که پخت کافی داشته دیده شده که در نوع خود بی‌نظیر است و در بین ۲۲ نمونه مورد مطالعه منحصر به فرد می‌باشد.

۴- خطوط موج

۱- اثر شماره ۲۱: در گودین IV و ترانشه F، لایه ۶ بدست آمده که نقش‌ها به رنگ سیاه بر روی بدنه کاسه نیمه کروی با دهانه گشاد بر زمینه سیاه - خاکستری نقش شده‌اند و دور تا دور کاسه را در بر گرفته است. این کاسه جزء ظروف خشن با شاموت ذرات شن و پخت ناکافی می‌باشد (young, 1969: 9-72).

۲- نتیجه‌گیری: این اثر بر روی کاسه‌ای نیمه کروی به رنگ خاکستری سیاه و شاموت شن دیده شده که فقط همین اثر از میان ۲۲ اثر مطالعه شده از ترانشه F بدست آمده است.

۷- زیگزاگ

۲۲- خط زیگزاگ و علائم خطی (طرح شماره ۲۲)

۱- اثر شماره ۲۲: در گودین IV، ترانشه B و لایه ۶/۷ و به رنگ سیاه می‌باشد که می‌توان شباهتی بین این نقوش و علائم اولیه خطوط دید و بر داخل کاسه‌ای نیمه کروی با دهانه گشاد نقش شده است. این نقوش که گویای علائمی شبیه علائم خطوط اولیه می‌باشد در نوع خود زیبا و منحصر به فرد است که بر بدنه خارجی و لبه خارجی این ظرف نقش شده‌اند که این نقوش دور تا دور کاسه تکرار نشده است (Levine & young, 1986: 40).

مطالعه شده، دیده شده است که بر روی لبه و بدنه کاسه‌ای به رنگ نخودی نقش شده و منحصر به فرد مرتب، دور تا دور ظرف تکرار شده است.

۶- مثلث

۲۰- مثلث‌های ایستاده مشبک (طرح شماره ۲۰)

۱- اثر شماره ۲۰: در ترانشه B از گودین V و لایه ۱۷ بدست آمده و نقوش مثلث‌های مشبک به رنگ قهوه‌ای می‌باشند که بر روی خمیره‌ای با پخت ناکافی نقش شده است، این خمیره که بسیار زیبا و دقیق و چرخسار ساخته شده و نقوش مثلث‌های ایستاده بسیار دقیق مشبک شده‌اند، در قسمت زیر لبه در چهار طرف این خمیره برجستگی‌هایی با یک سوراخ مشاهده می‌شود، این ظرف در نوع خود بسیار زیبا و منحصر به فرد می‌باشد و دارای دیواره نازک است (Levin & young, (young, 1973: 82) 1986: 39).

۲- نتیجه‌گیری: از این اثر فقط یک نمونه در گودین V بدست آمده که این نقوش بر روی خمیره‌ای با پخت ناکافی و چرخسار به رنگ لعاب گلی تیره می‌باشد و منحصر به فرد است، این نقوش در دور تا دور بدنه خارجی مرتباً تکرار شده است.

۲۱- مثلث‌های ایستاده و معکوس توپر در یک

ردیف افقی (طرح شماره ۲۱)

به بقایای آثار معماری و وسایل فلزی از جمله وسایل برنزی و ظروف سنگی و کاربرد آنها، مراکز تجاری، اداری و سیاسی و همچنین تعداد فراوانی الواح گلی و مهرها که برخی سالم و برخی شکسته می‌باشند که اکثر آنها علائم عددی و تصویری را نشان می‌دهند (مجیدزاده، ۱۳۶۸: ۱۲۵) و همچنین انبارهای ذخیره آذوقه، ارگ و قلعه، اشاره نمود.

در این پژوهش از بین تعداد ۲۲ نمونه انتخابی، ظروف سفالین گودین تپه با نقوش هندسی در محدوده زمانی (۲۷۰۰-۳۵۰۰ ق م)، ۷ گروه نقشی مشاهده گردید که شامل: خطوط افقی، خطوط عمودی، خطوط جناقی، خطوط موج، دوزنقه، مثلث و زیگزاگ‌ها می‌باشند و این نقوش بر روی کاسه، سبو، خمره و فنجان نقش شده‌اند، اشاره نمود، از گروه خطوط افقی که خود شامل زیر مجموعه‌هایی می‌باشد که بر ۱۵ کاسه نقش شده است از گروه خطوط عمودی یک نمونه بر روی خمره‌ای نقش شده است، از گروه خطوط جناقی یک نمونه بر کاسه‌ای نقش شده، گروه خطوط موج یک نمونه بر کاسه نیمه کروی با دهانه معمولی داریم، گروه نقشی دوزنقه یک نمونه بر روی کاسه نیمه کروی با دهانه گشاد نقش شده، گروه نقش مثلث که در دو نمونه، یکی خمره و دیگری کاسه نیمه کروی با دهانه گشاد می‌باشد، نقش گردیده است و خطوط زیگزاگ که با علائمی شبیه علائم اولیه خطوط می‌باشد و تنها یک نمونه در کاسه‌ای نیمه کروی با دهانه گشاد دیده شده است اشاره نمود. در پایان می‌توان اظهار داشت که تعداد بسیار فراوانی از این نقوش و ظروف که تنها نمونه اندکی از آنها در این پژوهش مورد مطالعه واقع

۲- نتیجه‌گیری: اثر شماره ۲۲ بر کاسه‌ای به رنگ سیاه خاکستری با شاموت شن نقش شده است که بسیار زیبا و در نوع خود منحصر به فرد می‌باشد و در بین ۲۲ نمونه مطالعه یک نمونه از این نقش دیده شده است که گویای اندیشه و تفکر سازندگان و طراحان این ظروف و نقوش می‌باشند.

نتیجه‌گیری

همانطور که قبلاً توضیح داده شد گودین تپه یکی از محوطه‌های باستانی غرب ایران محسوب می‌گردد که مورد توجه کاوشگران و محققان، از جمله پرفسور کایلریانگ بوده است. محوطه باستانی گودین تپه دارای یازده دوره فرهنگی می‌باشد که بعضی از آنها با نام‌های محلی برخی مناطق ایران نامگذاری شده‌اند، چرا که سفال‌های بدست آمده با نقوش، رنگ‌ها و فرم‌های خاص خود برای اولین بار در این مناطق ایران شناسایی گردیده‌اند، از آن جمله می‌توان به گودین X یا دوره الما، گودین IX که به نام دوره سه گابی، گودین VIII یا دوره طاهرآباد، گودین VII یا دوره حسین‌آباد و گودین VI یا دوره چشمه نوش نامگذاری شده‌اند (محمدی‌فر، ۱۳۸۴: ۴۳-۴۲)، اشاره نمود. از این یازده دوره فرهنگی در این محوطه می‌توان به دوره‌های پیش از تاریخ، تاریخی و اسلامی اشاره نمود. از دوره XI تا دوره IV پیش از تاریخ است، دوره II و III دوران تاریخی می‌باشند و از دوره I وارد دوره اسلامی می‌شویم. در نتیجه در هر دوره از این محوطه باستانی علاوه بر آثار سفالی و انواع نقوش به کار رفته در آنها، می‌توان

این دوره را تشکیل می‌دهند (Levin & Young, 1986: 40).

به هر حال در این بررسی نمونه‌های شاخص سفال از بین نمونه گردآوری و تفکیک شدند. جهت بررسی سفال‌ها، نمونه‌های سفالی بر اساس نوع نقش از هم جدا شدند. همچنین طبقه‌بندی در بین قطعات و نمونه‌های منقوش انجام شد. این بخش از طبقه‌بندی برای مطالعات و تعیین ویژگی‌های گودین تپه بسیار حائز اهمیت است چون که مطالعه نقوش، ویژگی‌های فرهنگی و روابط حاکم بر منطقه را مشخص می‌کند.

منابع

- باقرزاده، فیروز؛ ۱۳۵۳، «گزارش‌های دومین مجمع سالانه کاوش‌ها و پژوهش‌های باستان‌شناسی در ایران»، هفتم تا دهم آبان پنجاه و دو، انتشارات مرکز باستان‌شناسی، ایران، تهران.
- دهخدا، علی‌اکبر؛ ۱۳۴۱، لغت‌نامه دهخدا، زیر نظر دکتر محمد معین، چاپخانه دانشگاه تهران، تهران.
- طلائی، حسن؛ ۱۳۷۴، باستان‌شناسی و هنر ایران در هزاره اول قبل از میلاد، انتشارات سمت.
- رهبر، مهدی؛ ۱۳۵۴، بررسی باستان‌شناسی منطقه کنگاور، آرشیو سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران.
- گودرزی نژاد، شاپور؛ ۱۳۵۲، «کنگاور جغرافیای انسانی و اقتصادی»، نشریه گزارش‌های جغرافیایی مؤسسه جغرافیای دانشگاه تهران، تهران.

شده‌اند، از این محوطه باستانی بدست آمده‌اند و این بررسی گوشه‌ناچیزی یافته‌های باستانی این محوطه می‌باشد.

از ویژگی‌های عمومی ظروف سفالین گودین تپه VI یا چشمه نوش داشتن دیواره مقعر در قسمت فوقانی است. در ضمن تزیینات قالبی برای نخستین بار در این دوره رواج می‌یابد. چرا که تشخیص عمده دوره VI نسبت به دوره قبل از خود در نوع نقوش روی سفال‌ها می‌باشد. ظروف منقوش نخودی خوب و متوسط صیقل و پرداخت شده‌اند رنگ زمینه معمولاً نخودی یا سفید است. رنگ نقش نیز از صورتی روشن متمایل به کهربایی است. نقش مات و بیشتر متمایل به نقوش زایل شونده است. موتیف‌ها هندسی و ابتدایی هستند (Levin & Young, 1986: 4)

یافته‌های سفالی دوره V سبوه‌های چهار دسته با تزیینات طنابی و بصورت مثلثی و نوارهای منقوش است. سفال‌های دوره IV متمایز و به سادگی قابل تشخیص هستند. ظروف نخودی مسطح دست‌ساز، سفال مخصوص این دوره است که به اشکال ظروف آشپزخانه با دسته و بدون دسته هستند. بیشتر ظروف خاکستری - سیاه می‌باشند که به دو فرم عالی و خشن هستند، با تزییناتی بصورت فرو رفته با نقوش کنده که با یک ماده یا ملات سفید رنگ پر شده‌اند (محمدی‌فر، ۱۳۸۴: ۴۲). نوارهای زیگزاگی و سه گوش عمومی‌تر هستند خطوط کنده‌کاری، با تزیینات شانهای و موجدار و خطوطی به صورت خطوط میخی که بر لبه ظرف کنده شده‌اند، تزیینات ظروف

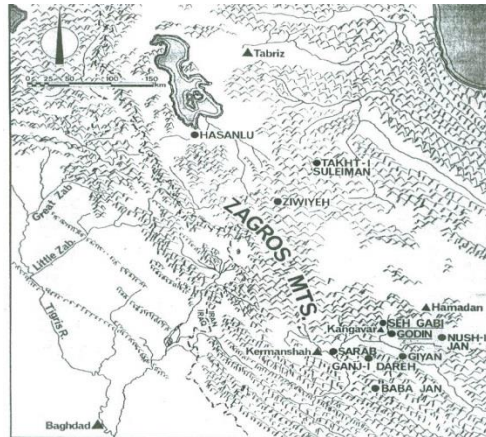
internationaux, CNRS
 PREHISTOIRE DE LA MÉSOPOTAMIE
 17-18-19 December 1984 P.17 Editions
 du CNRS: Paris.
 - Young, T. Cuyler., 1968
 "Archaeologie vivante", excavation at
 Godin Tepe.
 - _____ 1969, Excavations at Godin
 Tepe. First Progress Report.,
 occasional Paper 17 Art and
 Archaeology, Royal Ontario Museum
 (ROM)
 - _____ 1973, report of excavations
 at Godin Tepe by the Royal Ontario
 Museum and the University of Toronto.
 - _____ 1975, An Archaeological
 Survey of Kangavar Valley Proceedings
 of the IIRD Annual Symposium on
 Archaeological Research in Iran.
 Weiss and Young, 1975, "The Merchants
 of Susa: Godin and Plateau Lowland
 Relations in the Late Fourth Millennium
 B.C. Iran.

- ملک شه میرزادی، صادق؛ ۱۳۸۲، «ایران در پیش
 از تاریخ»، باستان شناسی ایران از آغاز تا سپیده
 دهم شهرنشینی، انتشارات سازمان میراث
 فرهنگی کشور، تهران.
- مجیدزاده، یوسف؛ ۱۳۶۸، آغاز شهرنشینی در
 ایران، مرکز نشر دانشگاهی، ج اول، تهران.
- محمدی فر، یعقوب و عباس مترجم، ۱۳۸۲،
 بررسی باستان شناسی شهرستان کنگاور، آرشیو
 اداره کل میراث فرهنگی استان کرمانشاه.
- _____ . ۱۳۸۴، «نگاهی به گاهنگاری دشت
 کنگاور از آغاز تا دوران گودین III»، مجله
 پیام باستان شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد
 ابهر، ۳۳-۴۶.
- Levine, Louis and T. Cuyler Young Jr.,
 1986, A Summary of the Ceramic
 Assemblages of the Central Western
 Zagros from the Middle Neolithic to the
 Late Third Millennium B.C. Colloques

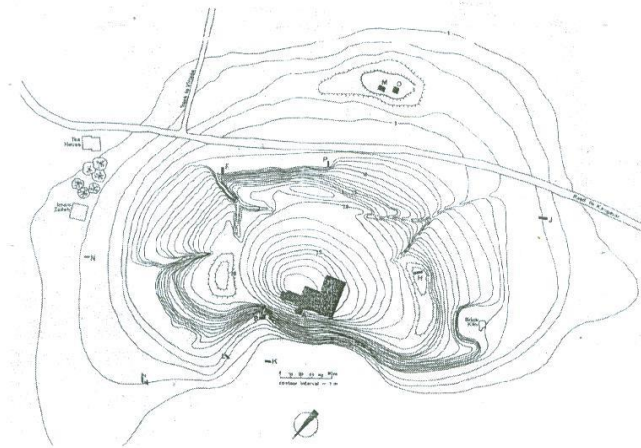

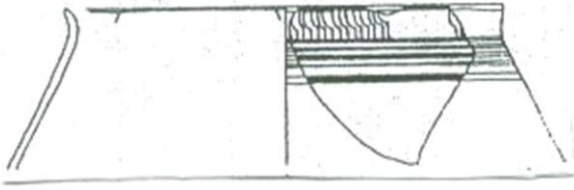
تصویر شماره ۱- محوطه باستانی گودین تپه (young, 1973: 85) دورنمایی از گودین تپه (آرشیو نگارنده)

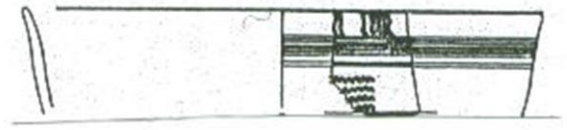
نقشه شماره ۱- موقعیت جغرافیایی گودین تپه (young, 1973: 84) توپوگرافی غرب ایران (google Earth)

نقشه شماره ۲- توپوگرافی گودین تپه (young, 1969: 61)

طرح شماره ۱. خطوط افقی و نقوش موج کوتاه عمودی

طرح شماره ۲. خطوط افقی و نقوش موج عمودی کوتاه و زیگزاگ‌های افقی

طرح شماره ۳. خطوط افقی و نقوش موج افقی و زیگزاگ‌های افقی

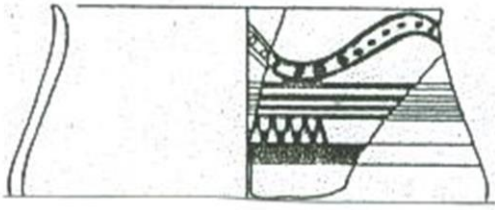
طرح شماره ۴. خطوط افقی و باندهای مشبک موازی افقی

طرح شماره ۵. خطوط افقی و باند مشبک افقی

طرح شماره ۶. خطوط افقی و نقوش موج افقی با دایره‌های توپر و نقش مشبک

طرح شماره ۷. خطوط افقی و باند مشبک افقی و متوازی الاضلاع تو خالی

طرح شماره ۸. خطوط افقی و مثلث‌های ایستاده مشبک

طرح شماره ۹. خطوط افقی و مثلث‌های ایستاده تو خالی

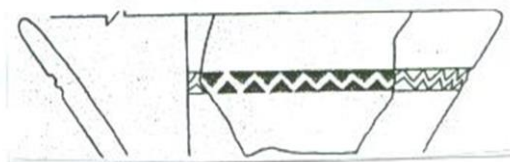

طرح شماره ۱۰. خطوط افقی و نقوش جناقی افقی رویهم و نقوش موج

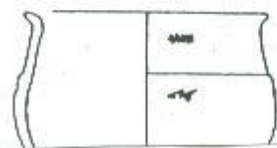
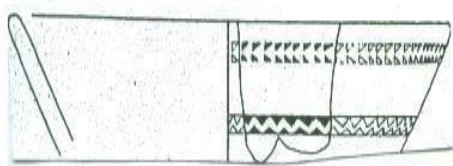
۶

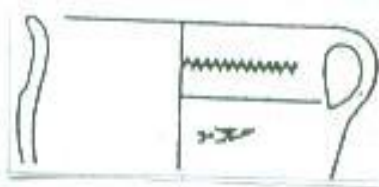
طرح شماره ۱۱. خطوط افقی مشبک

طرح شماره ۱۲. خطوط افقی و نقوش زیگزاگ افقی داخل آن

طرح شماره ۱۴. خط افقی و زیگزاگ‌های پراکنده افقی طرح شماره ۱۳. خطوط افقی موازی و زیگزاگ‌های افقی

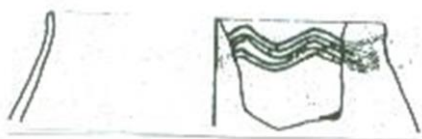

طرح شماره ۱۵. خط افقی و زیگزاگ افقی و مثلث‌های کوچک توپر

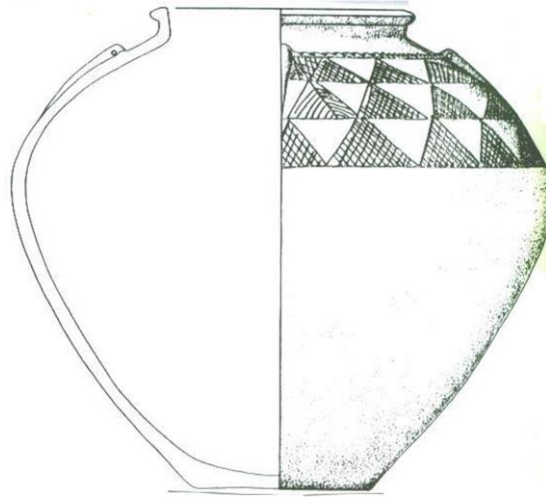
طرح شماره ۱۶. خطوط عمودی موازی و مثلث معکوس توخالی و مستطیل‌های توخالی افقی

طرح شماره ۱۷. خطوط جناقی افقی رویهم و باند شطرنجی افقی

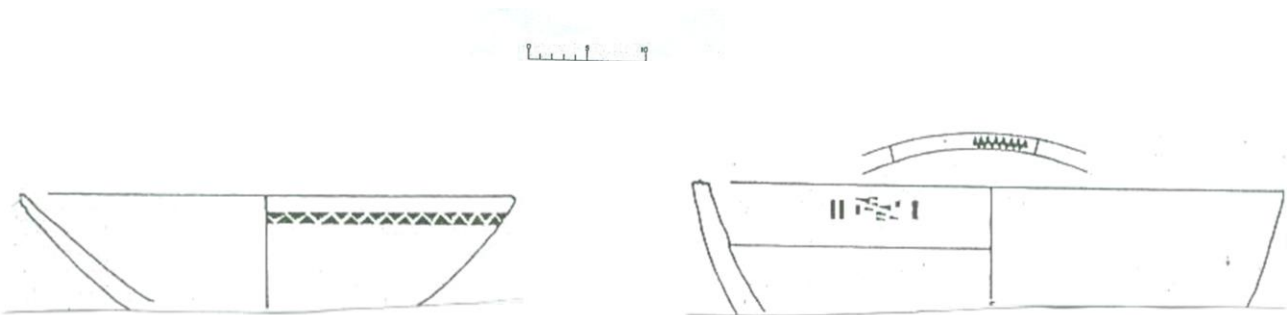

طرح شماره ۱۸. خطوط موج افقی

طرح شماره ۱۹. نوزنقه‌های ایستاده و معکوس تو خالی

طرح شماره ۲۰. مثلث‌های ایستاده مشبک

طرح شماره ۲۱. مثلث‌های ایستاده و معکوس توپر در یک ردیف افقی

طرح شماره ۲۲. خط زیگزاگ و علائم خطی

